

**НОВІТНЄ ДОСЛІДЖЕННЯ З КОНСТИТУЦІЙНИХ АСПЕКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ТА ЗАБОРОНИ ДИСКРИМІНАЦІЇ В УКРАЇНІ
(РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ Г.С. ЖУРАВЛЬОВОЇ
«ПРИНЦИП РІВНОСТІ ТА ЗАБОРОНИ ДИСКРИМІНАЦІЇ
У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ»¹⁾)**

Берназюк Я.І.,
доктор юридичних наук

Забезпечення рівності можливостей розвитку індивіда є важливим компонентом механізму забезпечення прав людини та сучасної доктрини верховенства права. Забезпечення рівності можливостей у розвитку між жінками й чоловіками, дітьми та батьками, між людьми залежно від їх гендерної ролі, а також гарантії прав на розвиток і реалізацію прав національних, релігійних меншин викликають численні дебати як в академічних колах, так і в ході законодавчої діяльності, у практиці правозастосування та судовій практиці.

Тому монографія Г.С. Журавльової виконана на актуальну й гостру тематику не тільки у сфері конституційного права, оскільки вона зачіпає як теорію права, так і галузеві юридичні науки. Проблематика роботи піднята із цікавої позиції, оскільки автор не обмежується суто аналізом конституційного положення, яке гарантує принцип рівності (стаття 24 Конституції України). У роботі розглядається також інший аспект принципу рівності – заборона дискримінації, про який не згадується в чинному Основному Законі України. Обґрунтування заборони дискримінації відбувається в міжнародно-правових актах, серед яких найважливіше місце посідає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., позаяк її положення інтерпретуються Європейським судом з прав людини. У свою чергу Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та практика Європейського суду з прав людини в Україні визнаються джерелом права, дедалі інтенсивніше використовуються в практиці Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції.

Досить актуальною є постановка мети дослідження, у якому комплексно розкрито конституційні аспекти сутності та змісту принципу рівності й недопущення дискримінації. Важливість дослідження зумовлюється також тим, що особливу роль принцип рівності й недопущення дискримінації відіграє в судовій практиці, зокрема, у ході вирішення судами так званих «складних справ», які передбачають судову правотворчість, пов'язану з необхідністю подолання колізій чи прогалин у законодавстві.

Рецензована монографія складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. З огляду на мету й завдання дослідження структура монографії є загалом цілісною та має завершений характер, що дало змогу автору роботи дійти обґрунтованих і виважених висновків.

У розділі першому «Витоки принципу рівності та його розвиток у конституційній традиції» розкрито основні теоретико-методологічні засади розуміння принципу рівності та його розвитку в конституційному праві. Розкрито природу конституційних принципів як певних стандартів і вимог до змісту законодавства, адміністративної та судової практики, які визначають провідні ідеї, поняття й конструкції в конституційному праві. Особливе значення конституційні принципи мають для з'ясування сутнісного змісту конституційних прав і свобод, які у свою чергу визначають межі втручання держави у сферу свободи індивіда. Окрему увагу приділено розмежуванню змісту конституційних принципів і прав людини, хоча останні

також подібні до принципів права, оскільки визначають стандарти щодо їх конкретизації в законодавстві й правозастосуванні, а також співвідношення міжгалузевих, галузевих принципів та принципів інститутів права. У цьому розділі також проаналізовано еволюцію принципу рівності з періоду Античності до сучасності, що має значення для окремих аспектів його розуміння.

Розділ другий «Зміст принципу рівності у конституційному праві» присвячений дослідженню формальних і змістових аспектів принципу рівності, особливостям рівності між чоловіком і жінкою, між батьками й дітьми, гендерної рівності та забезпечення рівних можливостей для внутрішньо переміщених осіб в Україні. У цій частині роботи розкрито формальні й змістові аспекти принципу рівності, конституційні аспекти рівності між чоловіком і жінкою, батьками та дітьми, гендерної рівності, висвітлено особливості забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб із позиції принципу рівності. Привертає увагу значна кількість проаналізованих законодавчих актів та судових рішень Європейського суду з прав людини, а також зарубіжних і вітчизняних судів. Це дало змогу Г.С. Журавльовій більш глибоко дослідити проблему.

Третій розділ «Заборона дискримінації у конституційному праві» розкриває природу заборони дискримінації у формі прямої й непрямої, обґрунтованість дискримінації. На основі аналізу праць науковців та судової практики проведено аналіз прямої й непрямої дискримінації. Пряма дискримінація пов'язується з відсутністю достатніх підстав для відмінного ставлення до осіб, які перебувають в аналогічних або відповідним чином схожих ситуаціях, що ґрунтується на ознаці, яку можна ідентифікувати. Кваліфікація поведінки з певною особою чи групою осіб як непрямої дискримінації є більш складною, і це важливо для захисту осіб, оскільки може скластись враження, ніби їхні права не порушуються. Обґрунтованість дискримінації формулюється з доктрини позитивних обов'язків, в основі якої лежить фундаментальна ідея обов'язку захисту прав людини державою незалежно від групи прав (негативних чи позитивних). Окрему увагу присвячено питанню визначення позитивних обов'язків держави під час застосування заходів, спрямованих на запобігання дискримінації, а також встановлення основних критеріїв обґрунтованого ставлення до окремих категорій осіб із боку держави як критерію правомірності її позитивних дій. Розкрито природу позитивної дискримінації у світлі принципу соціальної держави, яка сформульована з доктрини позитивних дій (обов'язків) держави. Проведено аналіз засад правової держави, демократичної держави та соціальної держави стосовно позитивної дискримінації, на основі чого зроблено висновок про найтісніший зв'язок між принципом соціальної держави і її позитивними обов'язками.

Із цією метою в роботі порівнюється міжнародний досвід та конституційне регулювання окремих аспектів застосування державою заходів, спрямованих на захист прав окремих категорій осіб, які потребують додаткового захисту, а їх становище потребує свого вирівнювання порівняно з іншими категоріями осіб. Окрему увагу приділено співвідношенню принципу соціальної держави та принципу рівності, на основі чого визначено сутність

¹ Журавльова Г.С. Принцип рівності та заборони дискримінації у конституційному праві: монографія. Запоріжжя: Статус, 2017. 324 с.

стверджувальних дій держави, які виражають діяльність держави щодо вирівнювання можливостей на вільний розвиток окремих вразливих верств населення.

Водночас робота значно виграла б, якби автор монографії розширила коло дослідження за рахунок аналізу забезпечення рівності й заборони дискримінації в політичній сфері (зокрема, щодо заміщення посад), релігійній, культурній, економічній та інших сферах суспільного життя. Незважаючи на те, що в монографії досить вдало поєднуються теорія й практика застосування принципу рівності та заборони дискримінації в конституційному праві, однак не висвітлено роль судової практики у форму-

ванні розуміння цього принципу та засобів забезпечення єдності судової практики із цієї проблеми.

Висловлені зауваження є дискусійними та не знижують наукові здобутки й рівень висновків автора монографічного дослідження, яке виконане на належному науково-методологічному рівні. Наведене дає всі підстави зробити висновок, що монографія Журавльової Ганни Сергіївни «Принцип рівності та заборона дискримінації у конституційному праві» є важливим внеском у розвиток вітчизняної доктрини конституційного права, вирішує важливу наукову проблему та містить низку слушних практичних рекомендацій щодо застосування цього юридичного принципу.